

psal řadu školních učebnic, jmenovitě proslulou učebnicí řeči, především latiny *„Bránu jazyků“* [1631], která jeho jméno brzy roznesla po širém světě. Něžným zájmem o dítě v předškolním věku dýchají zkušené rady matkám v jeho *„Informatoriu školy mateřské“*. Ale školské práce jej nezaměstnaly tak, aby nehlédl k jiným potřebám církve a okolí. Za morové nákazy promluvil, po příkladě bratrských *„zpráv“* k aktuálním mravním otázkám, do svědomí lešenských spoluobytelů německým a pak i českým spiskem, jak se rozumně chovat v nebezpečnosti nemoci a prokazovat lásku postiženým bližním místo krutého strachu před nimi. Kněze české v Lešně žijící povzbudil k uspořádání české biblické konkordance, potom, žel, v rukopise požárem zničené. Sám připojil ke svým starším útešným spisům českou úpravu knihy anglických puritánů Lewise Baylyho a Johna Halla *„Praxis pietatis“* [ve dvou dílech 1630–1631]. Je to typická kniha protestantské literatury asketické, úvahové a modlitební, návod k pěstování osobní zbožnosti způsobem silně individuálním, takže sborové obecenství velmi ustupuje do pozadí. Kniha odpovídala očekávání doby, v níž se osobnost jednotlivce domáhala přední pozornosti, a nabyla velkého rozšíření v mnoha vydáních a překladech.

TOU DOBOU svítla Čechům určitější naděje na návrat do vlasti. Obnovené zřízení zemské a přísné vypovídací mandáty byly roku 1627 vydány za vojenských úspěchů císařových, jehož generálové porazili i dánského krále Kristiána IV. Ale již r. 1628 se ujal obhajoby evangelické věci nejušlechtilější bojovník třicetileté války, švédský král *Gustav Adolf II.* Byl s radostí vítán také českými exulanty, z nichž mnozí spěchali pod jeho prapory a vynakládali své jmění, pokud jaké zachránili, [ve prospěch jeho vojska. Jeho vítězství přiměla saského kurfiřta k účasti na koalici proti císaři a *saské vojsko obsadilo se značnou částí Čech Prahu* [v listopadu 1631]. Komenský se ozval drobným, radostným spiskem *„Polnice milostivého léta“* a rychle, přece však s celou promyšleností podal plán k restauraci veřejného života v Čechách, zejména pokud jde o církev a školu. Je to spis *„Haggaeus redivivus“*

[*„Oživlý prorok Aggeus“*], opět anonymně psaný jako někdy *„Retuňk“*, aby byl spíše přijat i mimo Jednotu, avšak opatrnými Staršími, stejně jako *„Retuňk“*, k tisku nepřipuštěný. Spis vybízí především vrchnost světskou, pak kněze i lid k dokončení reformace všestrannou nápravou: nápravou nevědomosti ve věcech víry, nápravou mravů i nesvárů v církvi opravdovou zbožností a láskou, odstraněním jmen lidských z názvů církví a, vyrozuměním si v rozepři. Náprava nechť se provede společným návratem k samému zjevení Božímu v Písmu, které stojí nad dogmaty, beze zbytečného hloubání a beze vzájemného kaceřování pro odchylky nepatrného dosahu ve srovnání se společně přijímanou zvěstí evangelia. V intencích Jednoty napomíná tu však Komenský vrchnosti velmi důrazně, tónem mnohem určitějším než v *„Listech do nebe“*, také k nápravě stavu poddaných. Žádá polehčení jejich břemen a lidský vztah k nim, *„abyšte s lidmi poddanými svými ne jako s hovady, než jako s spolulidmi zacházeli“* a ukládá pánům, aby pečovali o obecné vzdělání lidu. Zároveň se zabýval budoucností Jednoty samé v memorandu *„Otázky některé o Jednotě Bratří českých“*, v nichž kriticky hledí k jejímu stavu, jak se mu jevil již v době předbělohorské a uvažuje o obojí možnosti. Buď ať se spojí docela s *„tovaryši s druhé lodičky“* [Luk. 5] a pomůže *„bratřím orthodoxům“*, čímž jsou patrně míněni vyznavači České konfese na rozdíl od výrazných luteránů. Anebo, ukáže-li se úplné spojení nemožné, nechť se pováží spolčení v svaté svornosti tak, aby byla společně bráněna svoboda církve a aby Jednota pracovala soustředěna na svém poli v naději, že bude mít vliv na církev českou, bude-li jen opravdu mít, co by od ní mohli druzí získat k svému dobrému. Zdá se, že Komenský počítal při předpokládaném vlivu výrazných luteránů spíše s touto druhou možností. Jednota bude moci působit svými školami, knihami, poskytne české církvi *„muže hodné“* — patrně kazatele — hlavně však příklad vzorného sborového života.

V Praze byl zatím obnoven řád evangelické církve. V čele konsistoře stál M. Samuel Martinus z Dražova, duchovní správce exulantské obce v Pernu. Bratřští kněží se ve větším počtu nevraceli. Václav Vilém z Roupova dal podnět k slavnému pocho-